

Tytułem wstępu

Kwestia zwierząt i ich praw jest jednym z najistotniejszych problemów stojących przed społeczeństwem, zwłaszcza przed prawnikami. Harwardzka filozof Christine Marion Korsgaard argumentuje, iż to na zorganizowanym społeczeństwie sprawującym władzę nad losem zwierząt, a nie na poszczególnych jednostkach, ciąży kolektywny obowiązek takiego urzędu swojego funkcjonowania, któremu odpowiada uprawnienie każdego indywidualnego zwierzęcia do bycia traktowanym jako cel sam w sobie. Obowiązek każdej jednostki ludzkiej polega przede wszystkim na wniesieniu odpowiedniego wkładu w to, aby wspólnota w swych zorganizowanych działaniach wywiązywała się z ciążących na niej obowiązków wobec każdego poszczególnego zwierzęcia. Jedynie w pewnych sytuacjach realizacja kolektywnych obowiązków ciążących na danej społeczności może wtórnie spaść na barki poszczególnych jednostek¹. Społeczeństwo nie powinno wykazywać obojętności wobec aktów okrucieństwa, których adresatami są zwierzęta. Szczególna rola w zakresie ochrony zwierząt przed zachowaniami okrutnymi ciąży właśnie na prawnikach. I warto jeszcze pamiętać o tym, że warunki współzamieszkiwania naszej planety powinny być oparte na szacunku, a nie na wyzysku. Należy zaprzestać łamania umowy ze zwierzętami i powściągnąć ludzką żądzę panowania nad wszystkimi żyjącymi istotami².

Aktualność i istotność tematów podejmowanych w związku z ochroną zwierząt nie budzi żadnych wątpliwości, o czym przypominają wciąż

¹ T. Pietrzykowski, *Kant, Korsgaard i podmiotowość moralna zwierząt*, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej” 2015, nr 2, s. 114.

² D. Morris, *Nasza umowa ze zwierzętami*, Warszawa 1995, s. 13.

żywe dyskusje dotyczące praw zwierząt. Podkreślić również należy, iż problematyka zwierzęca jest niezwykle kontrowersyjna, o czym świadczą emocje pojawiające się zarówno podczas debat naukowych, politycznych, jak również w dyskursach prawniczych dotyczących argumentowania „za” bądź „przeciw” przyznawaniu praw zwierzętom.

W niniejszej monografii zaprezentowano szczegółowe problemy prawnej ochrony zwierząt. Odzwierciedla ona dużą liczbę problemów prawnych i etycznych, które są społecznie doniosłe i mają wartość dla dyskursu dotyczącego zwierząt.

I tak rozdział I pokazuje rzeczywisty obraz pseudohodowli. W 2011 r. dokonano nowelizacji ustawy o ochronie zwierząt, która zapoczątkowała powstawanie tzw. pseudohodowli psów i kotów. Celem ustawodawcy było wówczas nie tylko ograniczenie obrotu zwierzętami na targach czy giełdach, ale głównie zaprzestanie hodowania psów w typie rasy. Termin pseudohodowla nie doczekał się jeszcze definicji prawnej (ani słownikowej). Nowelizacja ta została jednak przeprowadzona niedbale i przyniosła efekt odwrotny od zamierzonego, co poskutkowało powstaniem wielu stowarzyszeń działających obok organizacji wiodących – Związku Kynologicznego w Polsce oraz Polskiego Związku Felinologicznego – i pozwalających na legalny obrót psami i kotami rasowymi. Nowy stan prawny przyczynił się do powstania wielu patologii, m.in. masowego rozmnażania zwierząt w typie ras popularnych bez dbałości o ich dobrostan oraz przy braku jakiejkolwiek kontroli i nadzoru ze strony służb państwowych. Taka sytuacja nie tylko doprowadziła do dewaluacji międzynarodowej wartości rodowodów, ale również ma swoje konsekwencje na gruncie prawa cywilnego. W niniejszym rozdziale dokonano analizy problematyki funkcjonowania pseudohodowli w Polsce, podejmując próbę skonstruowania definicji prawnej tego określenia oraz skupiając się na przepisach mających na celu zapewnienie dobrostanu zwierząt poprzez spełnienie ich potrzeb gatunkowych.

Rozdział II porusza problematykę egzekucji ze zwierząt prowadzonej w trybie przepisów ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji.

Nie chodzi tu jednak o kierowanie środków przymusu państwowego przeciwko zwierzętom – bo te jako pozbawione zdolności prawnej nie mogą być podmiotami obowiązków – a o egzekucję powinności ciężących na ich właścicielu³. Regulacje normatywne pozwalają bowiem, na zasadzie odpowiedniego stosowania przepisów, obejmować zwierzęta zakresem środka egzekucyjnego w postaci zajęcia ruchomości. W ten sposób dopuszczalne jest zaspokojenie wierzyciela publicznoprawnego poprzez sprzedaż zwierzęcia i pokrycie z uzyskanej sumy należności pieniężnej ciężącej na właścicielu. Wskazane zagadnienie jawi się jako wysoce kontrowersyjne, w szczególności na gruncie współczesnych standardów prawnej ochrony zwierząt, co pociąga za sobą konieczność analizy ustawy egzekucyjnej w celu rekonstrukcji normatywnego modelu egzekucji ze zwierząt. Powyższe pozwoli na ocenę, czy przepisy prawa w obowiązującym kształcie odpowiadają wymogom respektowania tzw. praw zwierząt, oraz na wskazanie ewentualnego kierunku pożądanych zmian legislacyjnych.

Przedmiotem rozdziału III jest ochrona zwierząt podczas uboju, która stanowi istotny element całościowego systemu ochrony zwierząt, a chyba najważniejszym jej przejawem jest obowiązek ogłuszania zwierząt przed uśmierceniem. Celem tego działania jest ograniczenie cierpienia spowodowanego śmiercią. Ochrona zwierząt w tak drastycznym dla nich momencie wypełnienia ich roli dla człowieka, w ostatnich chwilach życia, jest bez wątpienia obowiązkiem etycznym, którego prawodawca nie może lekceważyć. Rozdział III stanowi analizę problematyki ogłuszania zwierząt w kontekście regulacji prawnej Unii Europejskiej, której moc obowiązująca rozciąga się także na Polskę. Głównym przedmiotem analizy są akty prawa UE ze szczególnym uwzględnieniem rozporządzenia Rady (WE) nr 1099/2009 z dnia 24 września 2009 r. w sprawie ochrony zwierząt

³ Godzi się także zauważyć, że w piśmiennictwie wyrażane jest stanowisko, zgodnie z którym zwierzę nie może być przedmiotem własności i innych praw rzeczowych, lecz odmiennej kategorii praw bezwzględnych, podobnych do własności bądź innych praw rzeczowych (A. Sylwestrzak, *II. Odpowiednie stosowanie przepisów o rzeczach ruchomych do zwierząt*, [w:] *idem, Użytkowanie. Konstrukcja prawna*, Warszawa 2013, LEX).

podczas ich uśmiercania, które to stanowi podstawową i kompleksową regulację prawną w tej dziedzinie.

Początkowa analiza rozporządzenia jako rodzaju aktu prawnego UE oraz kompetencji prawodawczych przyznanych na podstawie traktatów instytucjom UE ma za zadanie przybliżyć czytelnikowi rangę prawną, zasięg obowiązywania oraz powody wydania aktu prawnego regulującego postępowanie ze zwierzętami podczas uśmiercania. Zasadnicza część rozważań w tym rozdziale została poświęcona badaniom obowiązującego systemu ochrony zwierząt podczas uśmiercania, począwszy od ustalenia zakresu przedmiotowego i podmiotowego, zasad przyświecających twórcy i wprowadzonych do aktu prawnego, aż po dogłębną analizę ogłuszania jako czynności regulowanej prawnie, a także dopuszczalnych metod ogłuszania wraz z ich opisem. W całym rozdziale III czytelnik może także napotkać rozważania etyczne odnoszące się do analizowanych zagadnień.

Rozdział IV pokazuje, iż nie wszystkie zwierzęta traktowane są tak samo. Los zwierząt gospodarskich jest gorszy. Ludzkość od wieków utrzymywała zwierzęta gospodarskie w celu zaspokajania swoich potrzeb. Dopiero współcześnie kwestia warunków, jakie powinno się zapewniać tym zwierzętom, przeniknęła do debaty społecznej i prawnej. Efektem powyższego jest powstanie kategorii dobrostanu zwierząt. Założeniem niniejszego rozdziału jest dokonanie analizy obowiązujących w Polsce przepisów prawnych w zakresie chowu kur niosek oraz ocena tych regulacji pod kątem poziomu dobrostanu, jaki zapewniają zwierzętom. W tym celu przedstawiono ewolucję pojęcia dobrostanu zwierzęcia, nawiązując m.in. do tzw. Pięciu Wolności – opracowanego w 1979 r. wzorca oceny dobrostanu zwierząt gospodarskich. Następnie omówiono regulacje dotyczące chowu kur niosek, stosując podział na prawo unijne oraz prawo polskie. W zakresie prawa unijnego nawiązano m.in. do Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej oraz do dyrektywy Rady 98/58/WE z dnia 20 lipca 1998 r. dotyczącej ochrony zwierząt gospodarskich, natomiast w przedmiocie prawa polskiego przedstawiono przede wszystkim istotne postanowienia

ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt. Powyższe pozwoliło na wyodrębnienie kilku podstawowych systemów chowu kur – systemu klatkowego oraz systemów alternatywnych. W następnej kolejności rozdział IV opisuje potrzeby gatunkowe kur niosek, z uwzględnieniem zarówno potrzeb fizjologicznych, jak i behawioralnych oraz psychologicznych. Potrzeby te ustalono na podstawie piśmiennictwa traktującego o behawiorze kur niosek oraz badań naukowych prowadzonych w tym zakresie. Na podstawie powyższych danych dokonano oceny warunków chowu kur niosek w każdym z systemów chowu, uwzględniając przyjętą definicję dobrostanu zwierzęcia oraz potrzeby gatunkowe kury nioski.

Rozdział V to opowieść o pszczołach, które jako zapylacze są niezbędne do tego, aby zapewnić bezpieczeństwo upraw rolniczych oraz dostaw w ramach sektora spożywczego. Wynika to z faktu, iż pszczoły żyją w symbiozie z roślinami. Pszczoły z jednej strony są uzależnione od pyłku i nektaru, z drugiej zaś umożliwiają roślinom entomofilnym zawiązanie nasion. Zarówno różnorodność gatunkowa, jak i aktywność zapylaczy mają zatem bezpośredni wpływ nie tylko na plony, ale również na byt gatunkowy większości roślin kwiatowych. Nie ulega więc wątpliwości, iż pszczoły odgrywają niezwykle istotną rolę z punktu widzenia równowagi biologicznej biosfery. Konieczne jest zatem podejmowanie starań w celu ochrony tych stworzeń. Podstawą wszelkich działań praktycznych winna być jednak ugruntowana wiedza teoretyczna, dlatego też za punkt wyjścia rozdziału V przyjęto analizę zagadnienia pszczół jako dobra prawnie chronionego. Celem rozdziału V jest analiza polskich regulacji prawnych określających prawny status pszczół, przy uwzględnieniu specyfiki pszczół miodnych (populacja hodowlana) oraz pszczół dziko żyjących (populacja naturalna). W celu zachowania logicznego porządku rozważania związane ze statusem prawnym pszczół zaprezentowano, zmierzając od ogółu do szczegółu.

I wreszcie rozdział VI zabiera nas w podróż do Hiszpanii. W tym rozdziale przybliżono uregulowania prawne dotyczące *corrida de toros*, czyli walk byków (od hiszp. *correr* – „biegać” oraz *toro* – „byk”) w Hiszpanii oraz

przedstawiono dwie strony sporu pomiędzy długoletnią tradycją a potrzebą ochrony praw zwierząt. Analiza historyczna tego widowiska ukazała, że walki byków od początku funkcjonowania były delegalizowane, a następnie zakazy te uchylano, zależnie od poglądów panujących władców i Kościoła. W rozdziale ostatnim opisano delegalizację *corrida de toros* od 1992 r. Wskazano, że walki byków zostały zakazane początkowo na Wyspach Kanaryjskich, a potem kolejno w Katalonii i na Balearach. Jednakże w 2016 r. kataloński zakaz został uchylony przez Trybunał Konstytucyjny, który wskazał, że organizacja tego wydarzenia jest konstytucyjnym prawem, a następnie zakwestionowano zakaz na Balearach. Oznacza to, że jedynym regionem, w którym skutecznie zakazano *corrida de toros*, są Wyspy Kanaryjskie ze względu na ich daleko idącą autonomię. W rozdziale VI przedstawione zostały także aspekty finansowe związane z organizacją walk byków. Wskazuje się, że widowisko to jest finansowane w dużej mierze ze środków publicznych, co rodzi krytykę ze strony dużej części hiszpańskiego społeczeństwa. Ukazano problemy, z którymi mierzy się to widowisko ze względu na COVID-19 oraz zmieniające się gusta Hiszpanów, którzy negują tradycyjną *corridę de toros*. Rozdział VI nie pomija aspektów debaty politycznej na ten temat oraz projektu nowej ustawy, która niebezpośrednio wprowadzałaby zakaz walk byków. Na końcu rozdziału możemy zapoznać się z ciekawymi wnioskami, iż zgodnie z poglądem Trybunału Konstytucyjnego walki byków nie mogą być w Hiszpanii całkowicie zdelegalizowane ze względu na zapisy w konstytucji, jednakże zgodne z prawem byłoby wprowadzanie zmian w przebiegu widowiska przez poszczególne regiony.

Niniejsza monografia stanowi owoc ponad sześćioletniej pracy naukowej i dydaktycznej wszystkich członków i ich opiekunów Studenckiego i Doktoranckiego Koła Naukowego Praw Zwierząt, działającego przy Katedrze Teorii i Filozofii Prawa Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego.

Stan prawny: 30.05.2021 r.

Redaktorzy